

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לא, תש"מ

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

היום, פשרוח של ספקנות מרחפת לפרקים על פנינו,
ונביאי הזעם שבקרבנו מבפים על שבר לשון בת עמי, בואו ניקח
לקח טוב ומעודד מאומות העולם, שהם מודים בפיהם, שתחיית
העברית לקח טוב היא להם.

ר א ו ב ן ס י ו ו ן

מחיי המלים

רז. ח ק ל א י

בשנת תרנ"ז הופיע בהוצאת 'תושיה', בסדרת 'ספרי-עם',

הספר

אוליביר גולדסמיד

המוכיח מוקפילד [מוקפילד]

ספור.

מתרגם ע"י

דוד ילין

ווארשא, תרנ"ז

בדפוס האחים שולדבערג ושותפם

הספר יצא בעיצומה של 'המלחמה על המרחיבים',

שהכריז מ"ל ליליינבלום (ראה חוברתי 'הלשון הירושלמית'¹,

עמ' כח). דוד ילין הותקף אז גם הוא, בחציהם של אנשי

ה'חבצלת' השבועון הירושלמי החרדי, בגלל חידושי

הלשון המרובים שבתרגומו, אף כי יחסם של

1. "לשונונו לעם" ש"ב, כסלו תש"ם.

אנשי 'חבצלת' לילין, לעומת יחסם לבן-יהודה, היה יחס יותר מכופד. מקוה אני עוד לדון בפולמוס ילין-'חבצלת' באחת החוברות הבאות של 'לשוננו לעם'. פאן יובאו מחידושי הלשון של ילין בתרגום זה. פדרפנו, נדון בחידושי לשון שנתקבלו והיו לנחלת העם.

בעמ' 21 נאמר:

גם רעים לא חסרנו, כי שכננו ירחע החקלי, אשר מקב השיחה חלק הגברים נפלו לו תשע הידות, בא כפעם בפעם לבקר אותנו לעתות הערב.

פאן הכתיב חקלי בלי א', אבל בעמ' 74:

כי רק ישרת הלב תשוה ערך על כל כשרונות הנפש, ואף החקלאי הבער, אם רק נפשו ישרה בו, טוב מחכם מלא מגרעות . . .

המלה חקלאי וכן פל נגזרת אחרת מהשורש הארמי חקל אינן במילון בן-יהודה במקומן באות ח'².

רח. בד יח ה

שם, בהקדמת 'אמר המחבר' (שחתום עליה אוליביר גולדסמיד), בעמ' 4, נאמר:

האיש אשר מרומים ישכן יסב את פניו בכוז למראה חייו הפשוטים על יד כירתו בערי השדה; והאיש אשר ישגה לחשוב את דברי נבלה לבדיחות, לא ימצא כל שנינה בשיחותיו התמימות; וזה אשר למד ללעוג לאמונה, יצחק לאיש אשר ישאב את כוסות תנחומותיו ממקור העולם הבא.

ובעמ' 77:

2. הביטוי החדש, פעל המלה האחת, חקלאי, פא במקום הביטוי הזוגני עובד-אדמה. ראה הערה על חידושים דומים בתקופה זו בחוברתי על 'הלשון הירושלמית' עמ' כח-כט. הריבוי חקלאים, ראה להלן ריג.

וירצה לפניו, את כל שנינות אנשי הלצון ובדיחותיהם אשר ידעו, על

פה . . .

בלוח אחיאסף תרנ"ה פרסם ילין רשימות בכותרת
"ספורי בדיחות" (בו' ללא נקודה) אבל בהמשך, באותו לוח
ברנ"ז, מנוקד 'ספורי בדיחות'.

מילון בן-יהודה מביא משורש בדה את המלים בְּדָחַן,
בְּדָחְנוּת, בְּדִיחוּת. בשלושתן צוין המקור בסימן סגול, היינו,
ספרות ימי הביניים.

רט. חשדנות

שם, בעמ' 60, נאמר:

החשדנות הזאת הרעימה את אשתי מאד.

במילון בן-יהודה הובאה המלה חֶשְׁדָן בסימן סגול, היינו,
ספרות ימי הביניים. ביאורה שם: מי שמדתו לחשד באחרים.
ובהערה נאמר: נאבדה הפתקה שהיה בה מראה המקום שבאה
שם מלה זו.

המלה חֶשְׁדָנוּת צוינה במילון בסימן סגול הפוך, שהוא
סימן לחידושים 'שחידשו אחרים', וביאורה: סגולת מי שהוא
חשדן, נהוגה בדבור העברי ובספרות החדשה.

רי. סופגניות

שם, בעמ' 77 נאמר:

כי בהעשות הסופגניות המובאות אל השלחן יפות, ידי אהליבה אפו
אותן; ובמתוק יין ענבי השדה לחיך שותיו, הן יד אהליבה לקטה את הגרגרים,
אף אצבעותיה נתנו לקשואים ולפולים הכבושים את עין הירקרק החרוץ
הנחמד למראה.

במילון בן־יהודה הובאו, בערך ספֶּגֶן, סופֶּגֶן, דוגמאות רבות, וכולן בצורת הרבים: סופגנין. העורך הביא גם שינויי גרסא, כגון: סיפגנים, ספֶּגֶנין.

ה'קשואים' הנזכרים כאן הם מה שהיום קרויים בפינו מלפפונים. ראה רשימתי על מלפפון, קישוא, 'לשוננו לעם' רעו, תשל"ז.

ריא. ש ח ק נ , ש ח ק נ י
שם, בעמ' 93 נאמר:

עגלת חבר . . . והיא טעונה ולונות ויריעות וכל שאר חפצי השחקנים, ומגמתה אל הכפר הקרוב אשר שמה יתקעו המשחקים את אהלם לפי שעה . . . לכן באתי גם אנכי בדברים עם השחקן, ותהי שיחתי עמו על דבר הספרות השחקנית . . .
ובעמ' 102:

וסוף סוף הורם המסך והשחקן עלה על הבמה . . .
במילון בן־יהודה פרך טז (אחרון), שבפריכת נ"ה טור־סיני, הובא הערך שֶחֶקֶן במשמע 'מי שדרכו לשחק במשחק מן המשחקים' בסימן ספרות ימי הביניים, ובמשמע 'מי שאומנותו לשחק בבמה' בסימן חידושים 'שחידשו אחרים'.
על 'וילונות', ראה רשימתי 'מחיי המלים' נו, 'לשוננו לעם' קפו, תשפ"ח.

ריב. ט ר ד נ
בעמ' 18 נאמר:

ובדרכו זאת הטעין על גבו המון טרחנים וטרדנים אשר הדריכו מנוחתו,

והוא ידע כי ישלה את נפשו בשוא, אך לאט לאט נפקחו עיני הנתלים בו ויראו כי עזרתו הבל . . .

המלה טרדן אינה במילון בן-יהודה במקומה באות ט'.

ריג. ש פ ו ת [=סיפות]

שם, בעמ' 19 נאמר:

בידיהם עבדו את אדמתם ויכינו את מחסורי גום [=גנם]. לא חסרו דבר זולתי מחטים ושפות וקטני קשוטי התקלאים.

ובהערה למלה שפּוּת Stecknadeln.

במילון בן-יהודה אין המלה ספּה (במקומה באות ס'). המלה המקראית שפּ מובאת באות ש, ופירושה שם 'עקץ דוקר' וצוין שם, שבמקרא באה המלה רק בריבוי: שפּים ("לשפּים בעיניכם ולצנינים בצדיכם", במדבר לג, כה) כך — שיכים או שכים — הצורה גם בספרים מאוחרים.

ריד. פ נ ס י י ה

המלה 'פנסייה' במשמע התפנסות, אספה, קיבוץ ידועה מהספרות התלמודית (כל פנסייה שהיא לשם שמים סופה להתקיים. אבות ד, יא). בהגדרת המלה מוסיף בן-יהודה במילונו: ונהגו המחברים החדשים לכנות בשם זה גם לארצות שאין מלך עליהן אלא הצבור, הקהל "Republic", ובזמן האחרון כנו בשם זה לאספה גדולה של מורשי הצבור או חברות שנועדים למקום אחד לדון בשאלות מיוחדות . . . Congress.

פידוע, משמשת המלה הזאת בימינו גם לבית תפילה של נוצרים וגם ל"חברה נוצרית דתית מאורגנת בעלת פיוון וצביון מיוחד" (אבן-שושן).

במשמע האחרון הזה גורס ילין בעמ' 10:

ואבי הנערה נושא משרה כבודה מאד בכנסיה, ותמצא ידו לתת שלוחים הגונים לבתו.

לבית תפילה של נוצרים קורא ילין 'בית אלהים' (עמ' 21).
וצריך עוד לברר, אם ילין הוא הראשון שהתחיל להשתמש
ב'כנסיה' במובן זה.

א א " ש

מעל שולחן האקדמיה ללשון העברית

א. מְרַפּוֹל, מְרַפּוֹלִית

עם התפשטות רשת בתי המסחר הגדולים לממפר מיני
מזונות ומצרכי בית בשיטת שירות עצמי הוצפו רחובותינו
בערים, בשכונות וביישובים בשלטים לועזיים מאירי
עיניים — "סופרמארקט", "סופרסול", "מינימארקט",
"היפרמארקט" וכיו"ב.

פה ושם הופיעו גם צירופי פ ל א י ים של לעז ועברית,
כגון "סופרשוק", "סופר סל", "מינישוק", וכד', הצורמים
ביתר עוז את העין העברית, האמונה על התואר הבא א ח ר י
השם, ולא לפניו.

הנעדה למלים בשימוש פללי עמדה על תקלה זו והחליטה,
לאחר שיקולים ועיונים, לאמץ את הצעתו של יצחק אבינרי